

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Φ Ω Τ Ι Α

μυθιστόρημα

φωτογραφία στο εξώφυλλο

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΕΤΖΗΣ

© Αικατερίνη και Άγγελίνα Χατζή

© γι' αυτή την έκδοση Τὸ Ροδακίὸ 2000

ISBN 960 - 7360 - 53 - 2

Τὸ ΡΟΔΑΚΙὸ

Αὐτὸς δὲν εἶχε τίποτα νὰ φοβηθεῖ. Ἄν οἱ ἄλλοι πηλαλοῦσαν τὰ βουνὰ καὶ ξενυχτούσανε στὰ καλύβια καὶ τὶς ρεματιές, εἶτανε ποὺ τὸ θέλησαν ἀπὸ μοναχοί τους. Ἀκαμάτηδες, ζεβζέκηδες κι ἀνοικοκύρευτοι σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ, θέλανε καὶ τὰ τραβοῦσαν. Κι ἂν αὐτῶνε τοὺς εἶχε μπεῖ στὸ στραβό τους τὸ μυαλό νὰ σηκώνουνε τὰ ντουφέκια καὶ νὰ μαζώνονται στὸ σκολεῖο καὶ στὸ μεσοχώρι νὰ λέν ἐκεῖνα τὰ χαμένα τὰ λόγια τους, ὁ Γιακουμῆς βέβαια καὶ δὲ θά 'τανε μαζί τους.

Ἐτούτη εἶταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ πήγαινε στὴ σὺναξή τους. Ἐγινε μιὰ μικρὴ ταραχὴ ποὺ τὸν εἶδαν ἐκεῖ καὶ κοιτάχτηκαν συναμεταξύ τους παραξενεμένοι. Τοῦ κάνανε τόπο νὰ περάσει, ὅμως αὐτὸς δὲν τὸ θέλησε. Κάθισε σὲ μιὰ πέτρα, κάπως ἀπόμερα, μὲ τὰ γόνατα ἀνοιχτὰ καὶ τὰ χέρια του κρεμασμένα κάτω. Τοὺς ἄκουγε σιωπηλός, μὲ τὸ κάτασπρο κεφάλι του γερμένο στὸ στῆθος, ὥσπου μιὰ στιγμὴ σηκώθηκε καὶ τοὺς εἶπε:

— Θὰ τὸ κάψετε τὸ χωριὸ μ' αὐτὰ τὰ καμώματα. Καὶ νὰ μοῦ τὸ θυμόσαστε.

Τὸ εἶπε δίχως θυμό, δίχως νὰ θέλει νὰ τοὺς κάνει νὰ τὸ πιστέψουν. Καὶ γύρισε κ' ἔφυγε. Ἄκουσε πίσω του γιὰ λίγο, ποὺ γίνηκε βαθιὰ σιωπὴ. Ἵστερα κάποιον ποὺ κάτι μιλοῦσε, δυὸ λόγια, γι' αὐτὸν καὶ τὰ παιδαρέλια κατόπι, ὅλα μαζί, σὰ νὰ θέλανε νὰ τὸν γιουχαῖσουν. Ὁ θυμὸς ἔβραζε μέσα του καὶ τὸν ἔπνιγε:

— Καλά, μωρὲ ζεβζέκηδες, οἱ βουνίσιοι! Μὰ ἐδῶ; Τί μπορεῖτε νὰ κάνετε δῶ, στὰ ριζά, στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου, μὲ τὸ δημόσιο δρόμο νὰ φτάνει μέσα στὸ χωριό; "Ενα βουναλάκι εἶν' ὄλο κι ὄλο μπροστὰ σας πρὶν ἀπ' τὸν κάμπο. . . Μπορεῖτε σ' αὐτὸ νὰ κρατήσετε τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γερμανία μὲ τὰ ντουφέκια σας;

Ἄνεβαινε σιγὰ-σιγὰ τὸν ἀνήφορο καὶ σκεφτότανε. Σαράντα-πενήντα χρόνια παιδεμένος ἀπάνω σὲ τούτη τὴ γῆς, ἐνιωθε τώρα τὸν κίντυνο νὰ τὸν τριγυρίζει: σὰ μιὰ μεγάλη φωτιά πού σερόντανε μέσα στὸν κάμπο καὶ πού κανέννας δὲν μπορούσε νὰ τῆς ξεφύγει. "Εβλεπε τὰ πράματα ν' ἀγριεύουνε πολὺ ἐτούτη τὴν ἀνοιξη τοῦ '43. Ὁ πόλεμος δὲν ἔλεγε νὰ τελειώσει ποτέ. Οἱ Ἰταλοὶ ξεφτίζανε βέβαια καὶ ξεπέφταν, μὰ οἱ Γερμανοὶ μπαίνανε τώρα στὴ μέση. Στῆσαν δικά τους φυλάκια σ' ὄλο τὸν κάμπο καὶ πηγαῖναν μπροστὰ στ' ἀποσπάσματα πού τριγύριζαν τὰ χωριά. Αὐριο, μεθαύριο, μπορεῖ κι ἀπόψε τὴ νύχτα, νὰ ῥχόντανε στὸ δικό τους, ἔτσι λέγανε τὰ μαντάτα πού πήρανε. Καὶ τοῦτοι δῶ πέρα, ἀντὶς νὰ κοιτάζουνε πῶς θὰ βολεῦαν τὰ πράματα, βγάλανε σκοποὺς καὶ καρπούλια, στεῖλαν ἀνθρώπους ὡς ὅζω στ' ἀμπέλια, τοίμαζαν τὰ ντουφέκια. Μὰ σάμπως εἶταν καὶ λίγες οἱ ἀφορμὲς πού ῥχανε δώσει ἴσαμε τὰ τώρα; "Η μὴ δὲν τὰ ῥεραν οἱ Γερμανοί; Χαρτὶ καὶ καλαμάρι τὰ μάθαιναν ὄλα. Καὶ τὰ παλληκάρια πού λείπανε στ' ἀντάρτικα καὶ τὰ караβάνια πού ξεκινούσαν ἀπὸ τὸ χωριό τους φορτωμένα τὴ νύχτα. Καὶ γιὰ τὰ ντουφέκια ξέρανε. Καὶ γιὰ κεῖνον τὸν ἄλλονε, κεῖνον τὸ θεομπαίχτη, πού μπαينوβγαίνει κάθε λίγο στὸ χωριό καὶ τοὺς ξεσήκωνε τὰ μυαλά — ὄλα τὰ ξέρανε. Καὶ θὰ τὸ καίγανε τὸ χωριό.

"Ομως αὐτός, σὰ δὲν εἶτανε μαζί τους, δὲ θὰ ῥπεπε καὶ νὰ φοβηθεῖ. Τὸ σκεφτότανε μιὰ φορὰ καὶ ξαλάφρωνε λίγο

καὶ πάλι τὸν ζῶναν τὰ φίδια. Τὰ παιδιὰ — καλύτερα ὄλοι νὰ φεύγανε κ' οἱ δικοὶ του. "Ομως αὐτὸς δὲν εἶχε λόγο. Θὰ καθότανε στὸ σπίτι του, ἀν ἔρχόνταν καὶ κεῖ, θὰ σηκωνόταν νὰ τοὺς δεχτεῖ, ὅπως ἔκανε κι ἄλλες φορὲς μὲ τοὺς Ἰταλοὺς. Θὰ τοὺς τάιζε, θὰ τοὺς ἔλεγε καὶ κανένα λόγο καλό. Μιὰ-δυὸ μέρες, ὅσο πού νὰ σηκωθοῦνε νὰ φύγουν, νὰ πᾶνε στὴν ὀργή τοῦ Θεοῦ. Νὰ καθίσει νὰ προστατέψει τὸ βίος του, αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος τοῦ νοικοκύρη. Ἐτοῦτο τὸ σπίτι, τὸ δίπατο, τὸ μεγαλύτερο τοῦ χωριοῦ, πού κάθε του πέτρα τοῦ μολογοῦσε τὴν ἱστορία τοῦ μόχτου του, δὲ θὰ τ' ἄφηνε βέβαια νὰ τοῦ τὸ κάψουν, ἐπειδὴς καὶ τὸ θέλαν οἱ ἄλλοι. Καὶ νὰ τοῦ ρημάξουν τ' ἀμπάρια μὲ τὰ γεννήματα καὶ νὰ τοῦ διαγουμίσουν τὰ ρουχικά καὶ τὰ κεντίδια καὶ τὰ στολίσματα, μαζωμένα μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὸν ἴδρωτα. Καὶ πλιότερο ἀπ' ὄλα, τὰ ζωντανά του. Τὰ βλογημένα τὰ πλάσματα πού τοῦ μιλούσανε μὲ τὰ μάτια καὶ κατεβάζαν τ' αὐτιά τους ν' ἀκούσουνε τὴ φωνή του. Χορτασμένα, καλόγνωμα — στοιχειὰ καλορίζικα τοῦ σπιτιοῦ του. Τὰ δυὸ τὰ μουλάρια, τὰ μαυριδερά σὰν τὰ χέλια — σίγουρα κι ἀκούραστα, κολόνα τοῦ νοικοκυριοῦ του. Καὶ τὸ γαίδαρο τὸ γερασμένο στὰ χέρια του, πού νὰ τὸν φόρτωνε μονάχα κι αὐτὸς καταλάβαινε κάθε φορὰ τὸ δρόμο πού θὰ ῥπεπε νὰ τραβήξει. Καὶ τὰ γελάδια μὲ τὶς μακριὲς τραχηλιὲς καὶ τὴν ἀμίλητη ἀφοσίωσή τους. Καὶ τὰ μανάρια πού γυρνοῦσαν τὸ βράδυ, κουνίζοντας τὰ κυπριά, ὥσπου νὰ βγεῖ μοναχὸς του, νὰ τὰ θρέψει ἀπὸ λίγο στὴ χούφτα καὶ νὰ τοὺς ἀνοίξει τὸ κατώι. Καὶ πλιότερο ἀπ' ὄλα, τοῦτο τὸ μοσκάρι τὸ φετινό. Περισσότερο κι ἀπὸ τὰ παιδιὰ του — κι ὁ Θεὸς νὰ τοῦ τὸ συγχωρέσει. Κοκκινωπό, βελουδένιο, μὲ τὴν ἄσπρη τὴ βούλα στὸ κούτελο. "Ομορφο, καταστρόγγυλο, παιχνιδιάρικο κι ἀχόρταγο. Νὰ τὸν ἀγαπάει σὰν ἄνθρωπος καὶ νὰ πηγαίνει πί-

σωθέ του σάν τὸ ζαγάρι. Κι αὐτὸς νὰ μὴ βρίσκει ἀναπαμὸ ἄμα δὲν τὸ χάιδευε τρεῖς φορές τῆ μέρα, ἐκεῖ στὴν ἄσπρη τῆ βούλα, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κέρατα. . .

Στὸ τέλος-τέλος, καλύτερα νὰ χανότανε μαζί τους, παρὰ νὰ κάθεται κατόπι καὶ νὰ θρηνίζεται, ὀλομόναχος κι ὀρφανεμένος, δίχως αὐτά.

Ἐημερώνοντας μπήκανε στὸ χωριό. Ριχτήκανε στὰ κατώγια καὶ διαγουμίσανε τὰ τροφίματα. Ρημάξανε τὰ σφαχτὰ καὶ τὰ πουλερικά, μπεκρουλιάσανε τὸ κρασί, κι ὅσο δὲν μπορέσανε νὰ τὸ πιοῦνε ἀνοῖξαν τὶς κἀνουλες καὶ τ' ἀφήσανε νὰ χυθεῖ. Ἀμολήσανε τὰ μουλάρια τους μέσα στὰ σπαρμένα χωράφια. Βρίσανε καὶ φοβέρισαν τὶς γυναῖκες καὶ δεῖραν καμπόσες. Ἄμα ξαναρχόνταν καὶ δὲ βρίσκαν τοὺς ἀντρες θὰ τὸ καίγανε τὸ χωριὸ — ἔτσι τοὺς εἶπαν καὶ νὰ τὸ ζέρου.

Ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα ποὺ μηνύσαν τὰ καραούλια τὰ κακὰ τὰ σημάδια, σηκωθῆκαν ὅλοι καὶ φύγαν. Ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, ξεσηκώσανε τὸ χωριό. Πήραν τὰ ντουφέκια τους, τὰ κυάλια ποὺ τοὺς εἶχε ἀφήσει ὁ λοχαγὸς τοῦ ἐφεδρικοῦ, τὸ τηλέφωνο καὶ τὰ χαρτιά. Φορτωθῆκαν ὁ καθένας τους ἓνα σκέπασμα γιὰ τὴ νύχτα, τὸ ταγάρι μὲ τὸ ψωμί καὶ τραβήξανε γιὰ τὴν Τσοῦκα. Ὅλα τ' ἄλλα οἱ γυναῖκες θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ φροντίσουν καὶ νὰ τὰ κουμαντάρουν, ὅπως καὶ τὶς ἄλλες φορές μὲ τοὺς Ἰταλούς. Τὸ μόνο ποὺ μπορούσανε νὰ πάρουν μαζί τους εἶτανε τὰ μουλάρια, τὰ βόδια καὶ καμιὰ κατσίκια, γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὰ βροῦνε καὶ τὰ ρημάξουν κι αὐτά. Ὅσο γιὰ τὸ γερο-Μάνταλο, ποὺ δὲν εἶχε μήτε μουλάρια μήτε γελάδα, τὸν εἶδανε πάλι νὰ ξεκινᾷει μὲ τοὺς πρώτους, κρατώντας στὴν ἀγκαλιά του τὸ μεγάλο κάτασπρο κόκορα. Ἐλεγε πὼς δὲν τὸν ἄλλαζε μήτε μὲ

τρία κατσίκια καὶ τὸν καμάρωνε σὰ νὰ τὸν γέννησε αὐτός.

Γλυκοχάραζε ὅταν περάσανε τὰ Λιθάρια καὶ κατηφορίσανε γιὰ νὰ μποῦνε στὸ δάσος καὶ νὰ πάρουν τὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ. Τότες ἀρχίσανε τὸ τραγούδι. Τότες ἔπεσε κ' ἡ πρώτη ντουφεκιά ἀπὸ τὸ χωριὸ κι ἀκούσανε σὲ λίγο τὶς σφαῖρες ἀράδα νὰ σφυρίζουν πάνωθ' τους — στὰ χαμένα.

Δυὸ-τρεῖς ὥρες ἀργότερα ἀκουσε κι ὁ Γιακουμῆς ποὺ βροντούσανε τὴν ὀξώπορτά του. Βγήκε στὸ κεφαλόσκαλο κ' εἶδε ἓναν ἀντρακλα ἀγριωπὸ κι ἀσκημομούρη καὶ πίσωθ' του καμιὰ δεκαριά Γερμαναράδες μὲ τὰ ντουφέκια στὸ χέρι. Πρώτη του φορὰ ποὺ ἔβλεπε Γερμανούς. Κατέβηκε, τοὺς ἀνοῖξε καὶ τοὺς ἔγνεψε νὰ περάσουν:

— Καλῶς ὄρισάτε, εἶπε μὲ ταπεινοσύνη.

Ὁ ἀντρακλας τὸν κοίταξε καλὰ-καλὰ. Ὑστερα γύρισε μιὰ φορὰ, κοίταξε καὶ τοὺς στρατιῶτες, ξανακοίταξε καὶ τὸ γέρο, στητό, καλοπλυμένο, μὲ τὰ γιορτινά του καὶ κούνησε τὴν κεφάλια του.

— Γκούτ-γκούτ — κ' ἔκανε νὰ περάσει. Οἱ ἄλλοι τὸν ἀκολούθησαν κι ὁ Γιακουμῆς τοὺς ἔμπασε μέσα. Οἱ γυναῖκες εἶχανε στρώσει τὶς τάβλες καὶ στεκόνταν παράμερα ὀρθές. Ὁ ἀντρακλας κοίταξε ὀλόγυρα καὶ κάτι εἶπε στοὺς ἄλλους. Ἀφήσανε τὰ ντουφέκια καὶ στρωθῆκανε γύρω-γύρω. Αὐτὸς πῆρε μαζί του τὸ Γιακουμῆ. Ἀνεβῆκαν ἀπάνω, κοίταξε ὅλα τὰ δωμάτια κ' ὕστερα κατεβῆκανε στὰ κατώγια. Εἶδε τ' ἀμπάρια καὶ τὶς κασέλες, τ' ἀνοῖξε, τὰ κοίταξε κι αὐτά. Οἱ ἀντρες φεύγοντας εἶχαν πάρει μαζί τους τὰ μουλάρια, τὸ γάιδαρο καὶ τὰ βόδια. Τὰ μανάρια πρόφτασαν καὶ τὰ ξέβγαλαν οἱ γυναῖκες πρὶν ἀπὸ τὸ χάραμα στὴ βοσκή. Ἡ δαμάλα μὲ τὸ μοσκάρια εἶταν ἐκεῖ. Μούγκρισε χαρούμενα ποὺ τὸν εἶδε κι αὐτὸς τὸ χάιδεψε στὸ κούτελο. Τὸ χάιδεψε κι ὁ Γερμαναράς, εἶπε πάλι γκούτ καὶ ξαναεβῆκαν ἀπάνω.

‘Ο Γιακουμής τραβήχτηκε σὲ μιὰν ἄκρη καὶ τοὺς κοιτοῦσε πού ’χανε πέσει στοὺς ταβλάδες χωρὶς νὰ μιλοῦνε. Κάθισε κι ὁ ἄλλος μαζί τους καὶ φαινόταν εὐχαριστημένος. “Ὅλα δείχνανε πὼς καὶ τούτη τῆ φορὰ ὁ Γιακουμής θὰ τῆ γλύτωνε. Μόνο πού ντρεπότανε τὶς γυναῖκες νὰ τὶς βλέπει νὰ στέκονται κεῖ, ὀρθὲς σὰν τὶς σκλάβες. Μὰ σκεφτότανε πὼς κι αὐτὸ θὰ περνοῦσε — φτάνει μόνο νὰ τέλειωναν ὅλα καλὰ.

‘Ο ἄντρακλας γύρισε καὶ τὸν γύρευε μὲ τὰ μάτια:

— Χίρ, τοῦ ’δειξε μὲ τὸ χέρι νὰ ’ρθει νὰ καθίσει δίπλα του.

Σηκώθηκε, πῆγε, καὶ τώρα ντρεπότανε πιότερο.

— Ντοῦ Ζιώγκας; ρώτησε ὁ Γερμανός.

Αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβε. Χούφτιασε τὸ πηγούνι του καὶ τὸν κοίταξε παραξενεμένος. “Υστερα τὸ μυαλό του φωτίστηκε. Τί ζητούσανε μὲ τὸ Ζιώγα; “Ανοίξε μιὰ μεγάλη παντομίμα μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ νοήματα. “Ένας Γερμανὸς πού ’χε μείνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴν Ἑλλάδα, κάτι βοήθησε μὲ τὰ λιγοστά του ἑλληνικὰ καὶ στὸ τέλος τὰ καταφέρανε. Τὸ Ζιώγα, τὸ γαμπρό του, ζητοῦσαν. “Ελειπε ἀπὸ πολλὲς μέρες στὴν πολιτεία. Ναί, ὁ Γιακουμής εἶτανε πεθερός του κι αὐτὴ πού στεκόταν ἐκεῖ — πρώτη, δεύτερη, τρίτη — εἶταν ἡ γυναῖκα τοῦ Ζιώγα. Τότες ὁ Γερμανὸς εἶπε πάλι γκούτ, γέλασε κιόλας αὐτὴ τῆ φορὰ καὶ χτύπησε στὸν ὄμο τὸ Γιακουμή. Αὐτὸς τώρα πνιγότανε. “Ηθελε νὰ τοὺς ρωτήσῃ γιὰ τὸ Ζιώγα, νὰ ξεκαθαρίσῃ τί βρωμιὲς σχεδίαζε πάλι τὸ μαυρόψυχο τὸ γουρούνι. Μὰ οἱ ἄλλοι δὲν εἶχαν ὄρεξη νὰ κουβεντιάσουν ἀκόμα μαζί του. Εἶταν ὅλοι τοὺς μεθυσμένοι. Βάληθηκαν νὰ πίνουνε τὸ κρασί μὲ τὶς κανάτες, φωνάζανε καὶ γελοῦσανε δυνατὰ. “Υστερα ἀρχίσανε νὰ ρίχνουν κάτι φλογισμένες ματιὲς στὶς γυναῖκες, πού ὁ Γιακουμής ξέχασε καὶ τὸ Ζιώγα καὶ τῆ ντροπὴ καὶ σκεφτό-

τανε μονάχα τῆ μεγάλη συφορὰ πούμποροῦσε νὰ ξεσπάσει. Μὰ δὲ γίνηκε κακὸ ὥσπου νύχτωσε. “Ὅσοι δὲν εἶχαν ἀποκοιμηθεῖ, κοιμήθηκαν ἐκεῖ μεθυσμένοι, μερικοὶ ξαναξυπνήσαν τῆ νύχτα, ξαναμέθυσαν καὶ ξανακοιμήθηκαν. Τὸ πρῶτὸ βγήκανε μερικοὶ νὰ βροῦνε τοὺς ἄλλους καὶ ξαναγύρισαν νὰ μπεκρουλιάσουν καὶ νὰ ξανακοιμηθοῦν. Δυὸ μερόνυχτα βάστηξε αὐτὴ ἡ ἱστορία. Οἱ Γερμανοὶ μεθυσμένοι, οἱ γυναῖκες ὀρθὲς, ὁ Γιακουμής ντροπιασμένος. “Ὁμως οὔτε ἄλλη κουβέντα οὔτε ζημιὰ οὔτε κακὸ.

Τὴν τρίτη μέρα τὸ πρῶτὸ ὁ Γιακουμής βγήκε λίγο στὴν αὐλὴ κι ὅπως εἶταν τὸ σπίτι στὸ ψήλωμα εἶδε κάτου τοὺς Γερμανοὺς νὰ συνάζονται ὅξω ἀπ’ τὴν ἐκκλησιά. Ἡ καρδιά του ξαλάφρωσε. Σὲ λίγο οἱ γυναῖκες φάνηκαν κι αὐτὲς ν’ ἀναστήθηκαν, σὰν εἶδαν καὶ τοὺς δικούς τους νὰ σηκώνονται γιὰ νὰ φύγουν. Πήρανε τὰ ζωνάρια καὶ τὰ ντουφέκια τους, φορέσανε τὰ σκουφιά τους κι ἀδείασαν ἀκόμα καμπόσες κανάτες κρασί ὅσο νὰ βγοῦνε στὴν πόρτα. Τελευταῖος σηκώθηκε κεῖνος ὁ ἄντρακλας. Εἶτανε πολὺ μεθυσμένος. Κοίταξε μιὰ-μιὰ τὶς γυναῖκες μὲ τ’ ἄδεια του μάτια, πασιζοντας νὰ χαμογελάσει, κοίταξε καὶ τὸ Γιακουμή κι αὐτὸς πῆγε μαζί του. “Ὅλα τελειώνουν, ὅλα τελειώνουν καλὰ. “Ὅλα τελειώσανε πιά.

Στὸ κεφαλόσκαλο, ὁ Γερμανὸς στάθηκε μιὰ στιγμὴ, μὲ τὸ κορμί του γεμμένο μπροστὰ καὶ τὰ μάτια του μισόκλειστα ἀπ’ τὸ μεθύσι. Κοίταξε ὀλόγυρα, σὰ νὰ μύριζε τὸν ἀέρα ἢ σὰ νὰ πάσιζε κάτι νὰ θυμηθεῖ. Κ’ ὕστερα ἔβγαλε μιὰ φωνὴ δυνατὴ. Δυὸ-τρεῖς ἀπ’ τοὺς στρατιῶτες πού ’χαν περάσει τὴν ὀξώπορτα ξαναγύρισαν πίσω. Αὐτὸς κάτι τοὺς εἶπε κι ὁ Γιακουμής ἔνωσε πὼς τώρα θὰ ’ρχότανε τὸ κακὸ. Καὶ σὰν τοὺς εἶδε νὰ τραβᾶνε στὸ κατῶι, κατάλαβε. Ἡ καρδιά του δὲν τὸ βάσταξε.

—“Όχι, αυτό όχι... Νά μην τοῦ τὸ πάρουνε τὸ μοσκάρι. Νά τοῦ ἀγοράσει τρία μοσκάρια τοῦ ἀξιωματικοῦ, κι ἀρνιαὶ καὶ κατσίκια, ὄλο του τὸ κρασί νά τοῦ τὸ δώσει καὶ χρυσάφι ἂν ἤθελε, κάτι λίγο θά ’χει κρυμμένο ὁ Γιακουμῆς. Μόνο τὸ μοσκάρι νά μην τοῦ τὸ πάρουν. Καὶ νά τὸν λυπηθεῖς, κύριε ἀξιωματικέ, γιατί τό ’χει σὰν παιδί του ὁ γέροντας... ”

Στὴν ἀρχὴ ἔσφιγγε τὰ χέρια του καὶ τὸν παρακαλοῦσε. “Ὑστερα ἔπεσε κάτου στὰ γόνατα κ’ ἔσκουζε καὶ παραμιλοῦσε καὶ τὰ μάτια του τρέχανε δάκρυα. Οἱ γυναῖκες κλαίγανε πίσωθὲ του νά βλέπουν τὸ χάλι του. Μὰ ὁ ἄλλος εἶταν σὰ νά μην ἄκουγε τίποτα, ὥσπου βγῆκαν ἀπὸ τὸ κατώι, σέρνοντας τὸ μοσκάρι πού μούγκριζε καὶ τραβιότανε πίσω, μ’ ἓνα σκοινὶ περασμένο στὰ κέρατα. Τότες εἶπε πάλι γκούτ καὶ πήδησε στὴν αὐλή. Ὁ Γιακουμῆς ἔκανε νά τὸν ἐμποδίσει. Ἐκεῖνος ἄπλωσε τὴν ποδάρα του, τὸν ἔσπρωξε δίχως θυμὸ καὶ προχώρησε στὴν ὀξώπορτα.

Ἀνάμεσα ἀπ’ τὶς γυναῖκες πού ἀπομεῖναν μαρμαρωμένες, ἡ Αὐγερινὴ ξεπετάχτηκε κ’ ἔτρεξε δίπλα στὸν πατέρα της πού κυλίστηκε στὰ χώματα τῆς αὐλῆς. Ὁ Γερμανὸς γύρισε πίσω καὶ τὴν κοίταξε. Τὸ κορίτσι σηκώθηκε ἀπάνου, στάθηκε μπροστά του, ἀνοίγοντας πίσω τὰ χέρια, μὲ τὸ πρόσωπο λουσμένο στὰ δάκρυα. Μεῖναν ἔτσι γιὰ λίγο ὁ ἓνας ἀντίκρυ στὸν ἄλλον. “Ὑστερα αὐτὸς γέλασε δυνατὰ καὶ τὸ κορίτσι ἔσφιξε τὰ χεῖλια καὶ μούγκρισε σὰν πληγωμένο ζῶο. Τίποτα ἄλλο δὲν ἔγινε.

Ὁ Γιακουμῆς σηκώθηκε, τίναξε τὰ χώματα ἀπὸ πάνω του κι ἀκολούθησε παραπίσω τοὺς Γερμανούς, σὰ δαρμένο σκυλί, ὡς τὴν πλατεία τῆς ἐκκλησιᾶς. Εἶχαν ἐκεῖ μαζωμένα βόδια καὶ γουρούνια κι ἄλλα ζωντανὰ καὶ τὰ δένανε δυὸ Ἴταλοὶ τό ’να μὲ τ’ ἄλλο καὶ περνοῦσαν τὸ τελευταῖο σκοινὶ

στὸ σαμάρι τοῦ μουλαριοῦ. Εἶδε νὰ τὸ δένουν καὶ τὸ δικό του πού ἀποκρινόταν στὸ μούγκρισμα τῆς δαμάλας ἀπὸ πάνω ἀπ’ τὸ σπίτι, γιομίζοντας μὲ τὸ θρῆνο του ὄλο τὸν τόπο. Καὶ τοὺς ἀκολούθησε πάλι ὡς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Μιὰ στιγμή τοῦ φάνηκε τότες πὼς γύρισε πίσω καὶ τὸν κοίταξε μὲ τὰ μεγάλα του μάτια. Κ’ ὕστερα τοὺς εἶδε νά στρίβουνε καὶ νά χάνονται πέρα ἀπ’ τὴ Λογγιά.

Τότες ἡ Ἀσημίνα τοῦ Κάκαβου ἔτρεξε ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι κ’ εἶπε ν’ ἀπλώσουνε τὶς κόκκινες μπατανίες στὰ μπαλκόνια καὶ στὰ παράθυρα νά τὶς δοῦνε τὰ καρπούλια μὲ τὰ κυάλια καὶ νά μηνύσουν στοὺς ἄντρες, γιὰ νά ’ρθοῦν ὡς τὸ βράδυ. Μὰ νά μὴ χτυπήσουνε τὴν καμπάνα, γιατί οἱ Γερμανοὶ εἶταν ἀκόμα κοντὰ καὶ μπορούσαν ν’ ἀκούσουν.

Εἶδε τὶς κόκκινες μπατανίες ὁ Γιακουμῆς ν’ ἀνεμίζονται σὰ σημαῖες. Εἶδε τὶς γυναῖκες νά ξεπορτίζουν ἀναμαλλιασμένες στὶς αὐλὲς καὶ στὶς στρατές. Εἶδε τοὺς ἄντρες πού θά γύριζαν πίσω τὸ βράδυ γιὰ νά ξαναρχίσουν τὰ ἴδια. Εἶδε τὸ μοσκάρι τοῦ πνιγμένο στὸ αἶμα ν’ ἀναποδογυρίζει τὰ μεγάλα του μάτια. Κ’ εἶδε τὴ φωτιὰ ν’ ἀνεβαίνει ἀπ’ ὀλοῦθες καὶ νά τὸν ζώνει ἀπ’ ὀλοῦθες, ἀνήμερον, κατατσπισμένο.

Κάθισε κ’ ἔβαλε τὸ πρόσωπο μὲς στὶς παλάμες του, πού ’χανε γίνει σὰν τὰ καύκαλα τῆς χελώνας ἀπὸ τὸ δούλεμα τῆς γῆς. Κι ἄλλο τίποτα δὲν ἤθελε παρὰ νά μπορούσε νά κλάψει — νά κλάψει. Ὁ Γιακουμῆς, τὸ λιοντάρι.

Τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ἀκόμα καταλαγιάσει. Δὲν τὸ κάψαν αὐτὴ τὴ φορὰ μὰ δὲν τ’ ἀφῆσαν καὶ τίποτα. “Ὅ,τι βρῆκαν μπροστά τους τὸ ρήμαξαν. Καὶ νά τος. Πρωὶ-πρωὶ ξαναφάνηκε κεῖνος ὁ θεομπαίχτης, ὁ Γρηγόρης πού τότε λέγανε. Οἱ ἄντρες μαζώχτηκαν στὴν πλατεία κι ὁ Γιακουμῆς ἀπ’

άντιστεκότανε πιά. Κι ούτε βαρυγκομούσανε ούτε μετάνιωσαν για τὰ παλιά. Μόνο κλαίγανε — είδε χιλιάδες ανθρώπους νὰ κλαΐνε σφίγγοντας τὰ δόντια. . .

Αὐτὴ δὲν ἔκλαιγε πιά. Εἴτανε μέρες δλάκερες πού ἀπόμεινε νηστική. Νύχτες πού δὲν εἶχανε ποῦ νὰ τὴν βάλουν νὰ κοιμηθεῖ. Δρόμοι πνιγμένοι στὴ λάσπη πού τοὺς πέρασε μὲ βροχὴ καὶ φορὲς πού κιντύνεψε νὰ τὴν πιάσουν. "Ὅλα εἶχανε γκρεμιστεῖ, ὅλα κοπήκανε στὴ μέση, τὰ παλιά μποῦσαν τώρα νὰ φανοῦνε σὰν ὄνειρο ψεύτικο. Μονάχα ὁ πόνος, ὁ δικός της καὶ γύρω της, βεβαίωνε τὴν ἀλήθεια τους. Αὐτὸς τῆς ἔδινε τὴν καινούργια δύναμη. "Ὅχι σὰν τὴ φλόγα τοῦ πρώτου καιροῦ, σὰν τὴ βαθιὰ λαχτάρα κατόπι καὶ σὰν τὴν ὀρμὴ τοῦ Δεκεμβρη. Μιὰ δύναμη σίγουρη γιὰ τὸν ἑαυτό της. Τώρα πού φαινότανε νὰ χάθηκαν ὅλα. Κ' ἐπειδὴς φαινότανε νὰ χάθηκαν ὅλα.

Μόνο μιὰ νύχτα, ἐκεῖ στὴ λασπωμένη Λάρισα πού βρισκότανε τώρα, ἄκουσε ἀπ' ὄξω καὶ τραγουδοῦσαν ἕναν ἀντάρτικο σκοπὸ. Τινάχτηκε ἀπάνου καὶ τῆς φαινότανε σὰ θάμα. Εἴτανε τὸ τραγούδι πού ἀγαποῦσε ἡ Ἀσημίνα. Οἱ φωνὲς ὅλο κ' ἐρχόνταν κοντύτερα — κάτι φωνὲς μεθυσμένες καὶ τὰ λόγια τὰ ἔχαν ἀλλάξει. Τότες μονάχα ἔκλαψε, μπρούμυτα στὸ στρώμα της, σὰν ἕνα παιδί πού τοῦ πήρανε τὰ παιχνίδια του. . .

Καὶ τώρα, πάλι, περιμένοντας τὸ Διαμάντη νὰ γυρίσει ἀπ' τὸ χωριὸ τους νιώθει αὐτὴ τὴν ἀγωνία νὰ τὴν κρατάει. Δὲν εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτό της. Συλλογίζεται αὐτόν, πῶς θὰ τρέχαν τὰ δάκρυά του μέσα στὰ μαῦρα του γένια, ὅταν τοῦ παίρνανε τὸ ντουφέκι πού τοῦ τό ἔδωσε ὁ Γρηγόρης ὄξω ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ τους. Καὶ πῶς θὰ στάθηκε μὲ τὸ σπασμένο του χέρι ντροπιασμένος μπροστὰ στὸ Για-

κουμή. Νὰ τοῦ πεῖ πῶς ὅλα τέλειωσαν ἄσκημα καὶ πῶς ὁ μικρὸς ὁ Βασίλης δὲ θὰ ξαναγύριζε πιά.

— Ἐμεῖς, Διαμάντη, τὸ ξέρουμε πῶς δὲ νικηθήκαμε. . . Μὰ γι' αὐτοὺς — γιὰ τοὺς ἄλλους — πού δῶσαν τὰ πάντα καὶ ξαναβρεθῆκαν στὴν κόλαση — γι' αὐτοὺς, λέω, θὰ 'ν' ἀβάσταχτο. . . Ἐσύ, τί λές;

Τὸν κοιτάζει βαθιά, ἐπίμονα μέσα στὰ μάτια, νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια. Καὶ δὲ βρίσκει παρὰ τὸ φῶς τὸ σταθερὸ καὶ γαλήνιο πού ἔχανε πάντα. Τόσο ἀπαράλλαχτο πού τώρα ντρέπεται γιὰ τὴν ταραχὴ της. Αὐτὸς χαμογελάει:

— Ὅχι τόσο πού θαρρεῖς. . . Ὅλοι ξέρουνε. Ὁ πατέρας ἔγινε θεριό. Θέλανε νὰ τοῦ πάρουν τὸ ντουφέκι. Ἡ πατρίδα μοῦ τό ἔδωσε, τοὺς εἶπε. Ἐγὼ δὲν τὸ δίνω — ἐσεῖς πάρτε το. Κατόπι τοῦ βρήκανε τὸ τεφτέρι μὲ τοὺς λογαριασμούς. Ὁ Ζιώγας εἶναι πρόεδρος στὸ χωριὸ — θέλανε νὰ κατηγορήσουν τὸν πατέρα πῶς ἔκλεψε τὰ στάρια. Ἐδῶκα λογαριασμὸ στὴν πατρίδα. . . Τὸν ρωτοῦσανε καὶ γιὰ μᾶς — εἴμαστε καὶ τὰ τρία φονιάδες. Ἐγὼ τὰ ἔστειλα καὶ τὰ τρία τοὺς εἶπε, τό 'να μοῦ τὸ φάγατε — τ' ἄλλα δυὸ νὰ μὴν ξαναγυρίσουν ἂν δὲν τελειώσουν τὴ δουλειά τους. Ἐάπλωσε κάτου τὸν πρώτο πού πῆγε νὰ τὸν ἀγγίξει καὶ τώρα τὸν ἔχουνε στὴ φυλακὴ. Μοῦ μήνυσε κι ἀπὸ κεῖ. . . καὶ γιὰ σένα.

Σωπαίνουν κ' οἱ δυὸ καὶ δὲ σηκώνουν τὰ μάτια νὰ κοιταχτοῦν. Σκιαζόνται τὰ δάκρυα. Εἶναι μιὰ χαρὰ πού σπαρταράει μέσα τους. Κοντεύει νὰ 'ναι μιὰ εὐτυχία — ἕνας ἥλιος πού ξαναλάμπει κι ἀνεβαίνει σκορπίζοντας τὸ σύγνεφο.

— Κι ὁ μικρὸς, ὁ Στρατῆς. . . Ἐσύ, φεύγα, πατέρα, ἐμεῖς θὰ κοιτάξουμε τίς γυναῖκες. . .

— Καὶ τὸ χέρι;

— Τίποτα δὲν εἶναι τὸ χέρι. Σὲ λίγο θὰ 'ναι καλά. Γιὰ ντουφέκι ἢ γι' ἄλῃτρι. . . Κ' ἐσύ;

Μένει με τὰ μάτια στυλωμένα σάμπως μέσα της νὰ ζυγιάζει ολόκερη τὴ ζωὴ της. Ἀπ' τὰ πρῶτα ὡς τὰ τώρα. Τὰ χαμένα καὶ τὰ κερδισμένα. Κατρακυλίσματα κι ἀνεβάσματα. Ἡ μνήμη, ποὺ ἀπόμεινε σὰ μιὰ πληγὴ με τοὺς τόσους χαμούς. Τ' ὄνειρο τῆς χαρᾶς της πνιγμένο στὸ αἷμα. Ὁ μέγας στρατὸς ποὺ δὲ νικῆθηκε. Οἱ δρόμοι οἱ κατάκλειστοι γύρω τους ὅλοι — κι ὁ ἓνας ὁ δύσκολος δρόμος αὐτὸς μονάχα ἀνοιχτὸς — ὅλα περνᾶνε γιὰ μιὰ στιγμή στὸ μυαλό της καὶ ζυγιάζονται τό'να με τ' ἄλλο καὶ σφιχτοδένονται καὶ κατασταλάζουν — μιὰ στάλα ἀπὸ φῶς:

— Ἐμαθα πιά νὰ σκέφτομαι μοναχὴ μου.